

TANÍTÓNŐK A MAGYAR TÁRSADALOMBAN A 20. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN. ÉLETPÁLYA EGY MEMOÁR LAPJAIRÓL

FEMALE TEACHERS IN THE HUNGARIAN SOCIETY IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY. CAREER PATH FROM THE PAGES OF A MEMOIR

TAKÁCS ZSUZSANNA MÁRIA egyetemi tanársegéd
Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

ABSTRACT

The aim of my study is to present the changes in the first half of the 20th century inside the teaching profession, putting the elementary school teachers into focus. In the centre of the research there is the process during which the “feminization” of the teaching profession can be observed, which began in this period. I am trying to present these social changes in the first half of the 20th century, the process of women getting into jobs on the basis of primary sources – mainly the memoirs of the teacher Olga Koós and educational documents – concentrating, beside the national tendency, mainly on Baranya County.

*„A jól nevelt nők áldást hoznak a házra, áldást a hazára.”
(Váczy István)*

Kutatásaim célja, hogy bemutassam a 20. század első felének változásait a pedagógus társadalmon belül, fókuszba állítva az elemi iskolai tanítókat, így jelen tanulmány is ezen témához kapcsolódóan ennek egy kis szeletét kívánja ismertetni. A kutatás középpontjában az a folyamat áll, amely során megfigyelhető a tanítói hivatás „elnőiesedése”, ami ezen korszakban vette kezdetét. A 20. század első felének ezen társadalmi változásainak, a nők munkába állása folyamatának bemutatására vállalkozom primer források – elsősorban Koós Olga tanítónő emlékirata és tanügyi dokumentumok – alapján az országos tendencia mellett elsősorban Baranya megyére koncentrálva.

1. Tanítók és tanító nők a 20. század elején

A tanügyben dolgozók száma az 1868-as népoktatási törvénytől kezdődően fokozatosan emelkedett és köztük is legnagyobb számban az elemi népiskolai tanítók, illetve tanítónők száma növekedett. Az alapfokú elemi oktatásban dolgozó tanítók/-nők társadalomban betöltött szerepe és aránya is egyre növekedett a második világháború időszakáig a magyar értelmiséget alkotók társadalmi rétegén belül. Az értelmiségnek, mint társadalmi rétegnek a definiálásában, az ott megnevezett foglalkozások tekintetében az 1869-től kezdődő népszámlálások nyújtanak támpontot, de a legpontosabban az 1890-es népszámláláshoz készített utasítások sorolták fel az értelmiséghez sorolt foglalkozásokat, melyek közt a „tulajdonképpeni értelmiség” soraiban találjuk az összes köztisztviselőt, tanári és tanítói személyzetet, lelkészeket, szerzeteseket, apácákat, orvosokat, szülésznőket, gyógy-

szerezéseket, ügyvédeket, mérnököket, művészeket és a kórházak igazgatási és kezelési személyzetét (Mazsu 2012). Az értelmiség területi eloszlása tekintetében, a falvak esetében a népszámlálások megállapításai szerint (Mazsu 2012) az értelmiségi foglalkozások száma erősen redukálódik és legtöbb esetben a jegyző, lelkész, orvos, esetleg a településen élő gazdatiszt, valamint a tanító személyére. Az értelmiség a két világháború közötti időszakban azonban majdnem kizárólagosan alkalmazottakból állt, viszont ha a középosztály kategóriáját nézzük, akkor az értelmiséghez tartozó tanítóság tekintetében meg kell említeni, hogy már az iskolai census értelmében sem számítottak a középosztályhoz (Gyáni–Kövér 2006). A középosztályhoz való tartozást a pedagógustársadalom, így a tanítók esetében is a műveltségük, illetve az általuk képviselt értékrend alapján fogalmazhatjuk meg, valamint nem szabad figyelmen kívül hagynunk a tanítóság különböző településtípusokon való földrajzi elhelyezkedését sem (Szendi 2002). Azonban a tanítóság esetében életmódjukból adódóan is találkozunk olyan specifikus vonásokkal – pl. a megélhetés érdekében végzett kétféle munka (földművelés, szőlőművelés, méhészkedés, esetleg piacra való termelés) – melyek a nem-értelmiségi létformához közelítik őket (Keszeg 2008). Az „úri tekintélyen” pedig, ahogy Erdei megfogalmazta, ez a tény szintén nem emelt, hiszen a 19. század végétől – 20. század elejétől „igen sok önálló foglalkozásra kényszerült úrilány ment a tanítói pályára” és „így állapotodott meg a tanítói pálya az úri középosztály legalsó szintjén, a legalsóbb tisztviselőkkel egy fokon” (Erdei 1995:67).

Az 1881–1882-es tanévben 20 207 tanító és 2189 tanítónő dolgozott a tanügyben, ami a tanítónők arányát tekintve 9,78%-ot tett ki, az 1913–1914-es tanévben már 32,4% a tanítónők aránya az elemi iskolai tanszemélyzetben, majd az 1917–1918-ban már 13.956 tanító mellett 13.016 tanítónő dolgozott az elemi iskolákban, amely 48,28%-os arányt jelentett (Kiss 1929). Az 1920-as és 1930-as népszámlálás adatai vizsgálva pedig a következő arányokat találjuk:

1. táblázat: Tanítók és tanítónők aránya 1920-ban és 1930-ban

Table 1. Proportion of school-teachers and schoolmistresses in 1920 and 1930

	1920		1930	
	férfi	nő	férfi	nő
Tanítók	10 905	8643	11 095	9054
%-os arány	55,8	44,2	55,06	44,94

(Takács, 2014: 106)

Ezen kívül pedig azon társadalmi szemléletmód is erősítette ezt a tendenciát, mely szerint „a tanítónői pálya a női lélekhez legközelebb álló szellemi foglalkozás” és mint szellemi foglalkozás ezen területen nincs alárendelt állapotban, hanem „férfi kollégáival teljesen egyenrangú” (Kiss 1929). A nők munkavégzéséről a nők neveléséhez kapcsolódóan találjuk meg a Pécsi Úriasszonyok Lapjának 1937-es számában a következő gondolatot is, mely szintén a szellemi munka szerepére irányítja a figyelmet: „A lelki tréning, szisztematikus szellemi munka, céltudatos ismeretgyűjtés, valamely hivatalos munkakör pontos betöltése, nagyobb teljesítményekre képes női lelket nevel.” (PÜL 1937:1) A tanítói pálya feminizálódása ebből adódóan előkészítette a nők értelmiségiként való emancipálódását, hiszen először vált összeegyeztethetővé a női értelmiségi keresőtevékenység a családon belüli női szerepekkel (Gyáni–Kövér 2006).

Ha a Magyarország területén élő szellemi munkások között vizsgáljuk a tanítók és tanítónők arányait az 1928-as összeírás alapján, akkor azt látjuk, hogy a 192 910 főből, mely az országos adatot tükrözi, 17 068 a tanító/tanítónő, akik így az összes szellemi munkát végzők 8,9%-át jelentették. Ezen létszámon belül pedig a tanítónők 7266 fővel voltak

jelen (Szellemi stat. 1930). A következő összesítő táblázatban nemcsak az országos adatokat láthatjuk, hanem a pécsi, baranyai, budapesti, valamint az összes törvényhatósági jogú város és vármegye lakossága közül a szellemi munkát végzők és azon belül a tanító/tanítónők számát:

2. táblázat: A szellemi munkások, valamint a tanítók és tanítónők számaránya 1928-ban

Table 2. The numerical proportion of intellectual workers, male and female teachers in 1928

	Szellemi munkások száma	Tanítók száma	%-os arány	Tanítónők száma	%-os arány
Pécs	3 576	52	1,45	68	1,9
Budapest	77 478	533	0,7	1686	2,2
Baranya	2 150	381	17,7	95	4,4
Tvhjogú városok	102 415	1127	1,1	2322	2,3
Vármegyék	90 495	8675	9,6	4944	5,5
Országosan	192 910	9802	5,1	7266	3,8

(Szellemi munkások stat., 1930. alapján saját szerkesztés)

Ezen adatokhoz kapcsolódóan nézzük, hogy pontosan mennyi a szellemi munkások között a férfiak és nők aránya és azon belül vizsgáljuk a tanítók és tanítónők számát, azt találjuk, hogy a szellemi munkát végző nők között Pécs városában a tanítónők aránya 9,4%, Baranya megyében 29,1% és ha az országos szintet nézzük, akkor 17,1%-os a tanítónők részaránya. A vármegyékre vonatkozó adatokat nézve megállapíthatjuk, hogy a szellemi munkát végzők között a tanítók arányához képest, mely 12,1%, a nő munkavállalását tekintve a tanítónői pálya viszonylag magas arányszámot képvisel, hiszen az összes szellemi munkát végző nők 26,5%-a tanítónő volt az 1928-as felmérés idején, míg a törvényhatósági jogú városokban ez az arány csak 9,7% volt. (Szellemi stat. 1930)

3. táblázat: A férfiak és nők aránya a szellemi munkások között, valamint ezen belül a tanítók és tanítónők aránya

Table 3. The proportion of men and women among intellectual workers and the rate of male and female teachers in this proportion

	Szellemi munkás férfi	Tanító	Szellemi munkás nő	Tanítónő
Pécs	2 856	52	720	68
Budapest	58 980	533	18 498	1686
Baranya	1 824	328	326	95
Tvhjogú városok	78 602	1127	23 813	2322
Vármegyék	71 816	8675	18 679	4944
Országosan	150 418	9802	42 492	7266

(Szellemi munkások stat., 1930. alapján saját szerkesztés)

A 20. század első felére tehetjük a tanítói pálya feminizálódásához kapcsolódóan, hogy a tanítónők korosztályi megoszlásából adódóan egyre nagyobb arányban találjuk meg közöttük azokat, akik feleségként és anyaként is betöltik társadalmi szerepüket és nem csak egy átmeneti időszaknak tekintik a pedagóguspályát házasságkötésük előtt.

4. táblázat: Tanítók és tanítónők megoszlása családi állapot és kor szerint

Table 4. The division of male and female teachers according to their marital status and age

	1920		1930	
	Tanító	Tanítónő	Tanító	Tanítónő
Családi állapot				
házas	7979	2946	8464	3268
nőtlen/hajadon	2574	4999	2356	4936
özvegy	283	533	177	571
törv. elvált	69	165	98	279
Életkor				
20 év alattiak	161	237	77	117
20–39 év	6326	6573	6265	5741
40–59 év	3773	1700	4578	3117
60 év felettiak	644	129	175	78
ismeretlen	1	4	0	1

(Az 1920./ III-IV., 1926; Az 1930./ III., 1935. alapján saját szerkesztés)

Amennyiben ezeket az adatokat vizsgáljuk, azt látjuk, hogy a tanítók és tanítónők között a családi állapot esetében igen nagy eltérések vannak, bár ez az arány, ha lassan is, de növekedésnek indult a 20. század elejétől kezdődően. A századfordulón még csak a tanítónők negyede élt házasságban, 1920-as népszámlálási adatok alapján a tanítónők 34%-a élt házasságban, de még mindig magas a hajadonok aránya (57,8%) ahhoz képest, amit a férfiaknál találunk, akiknek csaj 23,6%-a volt nőtlen (Az 1920./ III-IV., 1926; Az 1930./ III., 1935). 1930-ra elmondhatjuk, hogy már minden harmadik tanítónő vállalta (36%), hogy munkája elvégzése mellett eleget tesz a társadalom nőkre rótt elvárásainak és nem éli az értelmiségi foglalkozást végző nők korábbi kényszerű hajadon életét (Az 1930./ III., 1935). Az életkort vizsgálva azt láthatjuk, hogy a tanítónők között magas a 20–39 év közöttiek arány és főleg az 1920-as adatokat nézve találunk nagy különbséget a 40–59 év közöttiekhez viszonyítva. Ez is mutatja számunkra, hogy a társadalomban a tanítónői hivatást végzők kb. 60%-a tartozott a hajadon és a 20–39 évesek kategóriájába, és a változás ezen területen csak lassan következett be a 20. század folyamán.

2. Életpálya egy memoár tükrében

A nőknek a tanítói társadalomban való megjelenésének kutatásához nagyban hozzájárulnak azok a források, melyeket maguk a tanítónők írtak emlékiratok és naplók formájában. Ezen írások közé tartozik Koós Olga (1904–1982) baranyai tanító emlékirata, amiből kitűnik egy tipikus életpálya rajzolata az 1920-as, 1930-as évek magyar pedagógustársadalmára vonatkozóan. A tanítónői oklevél megszerzése után Koós Olga szembesült a kor egyik nagy kihívásával, hogy tanulmányai végeztével nem tudott rögtön tanítói álláshoz jutni és memoárjában így írt erről az időszakról: „Ezekben az években irtó nehézségeket jelentett az elhelyezkedés. Egy évig sokat voltam a nagyanyáméknál és láttam, ez nem élet számomra. Én nem ezért tanultam, hogy falun legyek nagyleány. (...) jelentkeztem helyettesítésre a tanfelügyelőnél.” (Koós) Annak ellenére, hogy az első világháború után a tanítók mindössze 42,8%-a maradt az új határokon belül és az 1921. évi XXX. törvénycikk megerősítette a tankötelezettséget és elindult a közoktatás újjászervezése, felmérték az iskolát tanítói ellátottságát és felszereltségét (Pornói 1995), az 1920-as évek közepére a fiatal, kezdő tanítóknak nem jelentettek az intézkedések azonnali elhelyezkedési lehetőséget pályájukon. Az szükségletek ellenére, olvashatjuk Pornói Imre írásában, az államház-

tartás zilált helyzete nem engedte meg az 1920-as évek második feléig népiskolák építését (Pornói 1995) és valószínűleg a finanszírozás nehézségeiből adódóan a falusi elemi iskolák sem tudtak minden esetben több tanítót alkalmazni. A tanítók eloszlása ebből adódóan egyenlőtlen volt, a falvak többségében általában egy, esetleg két tanítót alkalmaztak, de például az 1925–26-os tanévben az iskolák 49%-a tartozott az egy tanítós és csak 24%-a a két tanítót foglalkoztató intézmények közé (Romsics 2003). Sokan kerestek helyettesítő állást, így Olga is ezzel próbálkozott, hogy legalább ne essen ki a tanítás gyakorlatából addig is, míg álláshoz nem jut. A fiatal tanítónő így emlékezett vissza első helyettesítő állására: „Érdekes volt az első helyettesítő állásom. Legjobb barátnőm, Csizka állása volt. Ő Szederkénybe került és mindjárt férjhez ment az ottani kántortanítóhoz, Petz Ödönhöz. Kisbátát várt és kért, helyettesítsem, hogy végre elkezdjem a tanítást. A végzésem után egy évvel kerültem Csizkáékhoz.” (Koós) Szederkényben sok más baranyai településhez hasonlóan több nemzetiség élt. A magyarok mellett németek, ahogy itt nevezték őket, a svábok, nagy számban laktak a községben, így a német nyelvtudás szinte elengedhetetlen volt a tanítók számára, ugyanis a nemzetiségi területeken kisebbségi tanítási nyelvű népiskolákat hoztak létre. Szederkényben az 1926-os adatok alapján a községben 840 német és 11 magyar nemzetiségű lakos élt (Tegzes 1981). Koós Olga így emlékezett vissza a Szederkényben töltött időre: „Ott jó dolgom volt, tanítottam a felső tagozatban, mert nem tudtam olyan jól németül, hogy az alsó tagozatban taníthassak, mint a barátném tanított. Elboldogultam, szerettem is és örömmel tanítottam. Teljesen ingyen tanítottam.” (Koós) A kis faluban azonban nem maradt sokáig, hamarosan újból Pécsre került és „...ott hol egyik, hol másik idősebb tanárnőt helyettesítettem. A zárdában is helyettesítettem, igen jó volt, mert teljesen belejöttem a tanítás ütemébe, aminek később hasznát vettem. Gürcöltem sokat. [...] Közben színházba jártam és bálba is, ami külön élmény volt egy leány életében. De én nem igen bírtam a bálzó leányok stílusát, igen biztos voltam abban, hogy nekem oklevelem van, és nem szorulok a férjfogás mesterségére.” (Koós)

A rövid pécsi időszakot követően a folyamatos álláskereső után állami állást ajánlottak neki a Debrecen melletti Macs pusztán, amit ő örömmel elfogadott és megkezdte családjától távol önálló életét. Az első Macshoz kötődő emlékeről így ír emlékirataiban: „No én itt Macson megkavartam a dolgokat. Egy hatvan felé járó bácsi volt a tanító, egy zsupfedeles tanyasi iskola elhanyagolt állapotban. A tanító bácsi öreg, semmivel sem törődő ember volt. Mindjárt avval fogadott, hogy ő nem ad lakást. [...] No, vissza Debrecenbe, ott még megtaláltam a főtanfelügyelőt, éppen igyekeztek hazafelé. November vége volt, sötét volt már négy órakor, no, gondoltam, most hova megyek. A tanfelügyelő erélyes ember volt, ő tudta, miről van szó, kinek a részére akarja megszerezni a tisztartó úr az állást. [...] S most újra ki Macsra, de most küldte velem a segédtanfelügyelőt. Amikor Lajos bácsi, a tanító meglátott minket, kövé meredt. Elintézte a tanfelügyelő a dolgot, az állást azonnal elfoglaltam. A felső tagozatot tanítottam.” (Koós) Koós Olgát édesanyja, testvére és rokonai is féltették ettől a munkától és főleg anyja szerette volna, ha otthon marad annak ellenére, hogy ő is azon kevés nők közé tartozott a 20. század elején Magyarországon, akik önállóan, munkájukkal teremtették elő a család megélhetését. A nők munkaerőpiacon való részvétele az ország területén az átlag körül mozgott¹ és ha a családi állapot szerinti összetételt nézzük, akkor a hajadon lányok adják nagy részét (1900-ban 20%-uk, 1930-ban

¹ A női munkaerő participációs rátája Magyarországon 1900-ban 31%, 1910-ben 24%, 1920-ban 31,1% és 1930-ban 27,9% volt, bár a népszámlálások során nem vették figyelembe a teljes aktív női lakosságot, hiszen kihagyták a sorból a részmunkaidős és a házimunkát végző nőket, így ezeket az adatokat nem tekinthetjük teljes értékűnek (Gyáni 1988).

30%-uk volt kereső), viszont az özvegy és az elvált nők között is nagy számban találjuk meg az állást keresőket (Gyáni 1988). Láthattuk a tanítónőkre vonatkozó adatoknál, hogy ezen korszakra még szintén az a jellemző, hogy közöttük is nagy számban találjuk meg a fiatalabb korosztályhoz tartozó, még nem férjezett nőket, akiknek létszámát Koós Olga is gyarapította.

Azonban 1929 augusztusában a Pécshez közeli Görcsöny település osztálytanítónői állást hirdetett, mely Koós Olga családjában azt az elhatározást váltotta ki, hogy a már egy éve tőlük távol élő leányt minél közelebb tudhatná magukhoz, mivel ők szintén Baranyában, Siklósbodonyban éltek. *Én nem akartam. – olvashatjuk memoárjában – Minden vágyam volt visszamenni Debrecenbe, az állami iskolákhoz. Már vége felé járt a pályázati határidő, mire rá tudott venni a család, hogy próbálkozzam meg, hátha sikerül. Beadtam, illetve elvittük a pályázati kérvényt a görcsönyi espereshez, mert államilag segélyezett egyházi iskola volt. A pályázatot ott kellett benyújtani.*” (Koós)Meválasztása után a település tanítónőjeként a falu lakosságának összetételét tekintve az értelmiség tagjává vált. fiatal tanítónő a 1930-as évek elején szintén az egyedülálló, munkavállaló fiatal nők közé tartozott, édesanyja pedig, aki háztartásfőként irányította a család életét, akkor is példaként állt előtte, még ha nem is ezt az életet szánta lányának. A tanítónő a falu lakosságát megnyerve végezte munkáját és tanított az elkövetkező három esztendőben, emellett pedig a helyi közösség kulturális eseményein, ünnepein szintén részt vett, így ismerte meg völegényét. 1932. március 31-én Koós Olga házasságot kötött és bár folytatta tanítónői munkáját, amelyet hivatásának tartott, mégsem tehetett olyan sokáig, ahogyan szeretne volna. Férje a település állatorvosa² volt, aki a 20. század elején főleg a kisebb településeken még erősebben jelenlévő szokásokat követve nem szerette volna, ha felesége továbbra is tanítónőként dolgozik az iskolában. *„1932. március 31-e is elérkezett. A polgári esküvőm Pellérdén, a körjegyzőségen volt. Másnap volt az egyházi esküvőm Bodonyban, az egész falu eljött. (...) Májusban vettem észre, hogy állapotos vagyok. Elkezdtem a tanévet, de nem tanítottam végig. Én decemberben lemondtam az állásomról. Géza kívánsága volt. Sírva írtam meg a lemondásomat. Nagyon szerettem a hivatásomat...”* (Koós)Ez a „kívánság” annak a középosztálynak az életmódjához tartozott, amelynek férje állatorvosként szintén a tagja volt, a település értelmiségi, vezető rétegének soraiba kerülve Koós Olga is ezt követve hagyott fel tanítónői munkájával, bár ahogy az emlékirat sorait olvassuk, láthatjuk azt is, minden bizonnyal más történelmi korszakban vagy esetleg csak egy más településtípuson élve már nem biztos, hogy megtette volna ezt. A magyar középosztály esetében teljesen természetes folyamat volt az 1930-as években az, ami Koós Olgával is történt. Szinte szabályként jelent meg, ahogy Weis István írásában olvashatjuk, a középosztálybeli emberek számára a háztartási alkalmazott vagy legalább bejárónő tartása, valamint a feleség/családanya megkímélése a legdurvább munkáktól, ezen kívül pedig döntő jelentőségű volt a családfő iskolai végzettsége (Weis 1995). A női munkavégzés időtartamát nagyban befolyásolta a korszakban a házasságkötés, a családalapítás, így leginkább az ezt megelőző időszakra korlátozódott. A kutatások kimutatták, hogy főleg az egyházi alkalmazású nők között volt kimagasló a hajadonok aránya (98,5%), amelyet természetesen nagymértékben befolyásol, hogy köztük főleg szerzetesrendek tagjait és diakonisszákat találunk, azonban ha a különböző foglalkozási csoportokat nézzük, egyik területen sem emelkedett 50% fölé a házas nők aránya (Papp 2006). 1930-ban, olvashatjuk Sipos Balázs

² Az 1930-as népszámlálás szerint az ország területén 858 állatorvos tevékenykedett, a Dunántúlon összesen 305, ha pedig kimondottan Baranyát nézzük ez a létszám 31 főt jelentett. Az 1930. évi népszámlálás IV., 1936.

írásában, a tanítónők 36%-a, az orvosnők 43,1%-a, míg a polgári iskolai tanárnők 35,8%-a volt férjezett (Sipos 2009). A tanítónői pálya az 1930-as évekre egyfajta átalakuláson ment végbe és egyre inkább összeegyeztethetővé vált a feleség szerepével, így az értelmiségi foglalkozásoknál és főleg a tanítónői pálya esetében kezdett kialakulni a családban betöltött női státus és a hivatását gyakorló, kereső nő képének összehangolása (Gyáni 1988). Ennek a gondolatnak a megjelenését olvashatjuk a tanulmányban már fentebb idézett Pécsi Úriasszonyok Lapjában (PÜL 1937:2) is: „*a házasság sem temetője az egyéni életnek, mint kenyérkereső segítőtárs, nagy megbecsülés illeti családjában. Jobb az a feleség, akinek látóköre széles, ítélőképessége biztos, aki munkában eltöltött ideje után a nyugalom helyének, családja várának tekinti otthonát.*”

3. Összegzés

Kutatásaim során arra keresem a választ, hogyan kezdődött el a tanítói pálya elnöiesedése, hogyan vált a tanítónői hivatás a társadalomban a nők számára elfogadható munkává és ez hogyan hatott a tanítónők mindennapi életére. Jelen tanulmányban ezen kutatás egy kis szeletét állítottam a fókuszba, az országos, valamint a helyi statisztikai adatokban található arányváltozásokat, emellett pedig egy tanítónői életpálya felvázolásával bemutatni, hogyan változott a tanítónők. A tanulmány elején az országos, megyei és városi adatokat vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a századfordulótól kezdődően növekedésnek indul a tanítótársadalmon belül a nők aránya, viszont ha a koreloszlásukat és családi állapotukat nézzük, 60% felett találjuk a fiatal, tehát 20-39 év közöttieket és a hajadonokat. Ez a társadalom egy sajátos „elvárását” mutatja számunkra, mely szerint a tanítónők férjhez menve már más társadalmi szerepüknek kellett eleget tenniük, így nagy arányban visszavonultak tanítói hivatásuktól. Ezen adatsorokat tudjuk a személyes életpályák vizsgálatával megerősíteni. Bemutatni azt az életformát, mely a 20. század első évtizedeiben a fiatal tanítónők álláskeresését, annak nehézségeit, a tanítói hivatásuk kezdetét és végül annak sok esetben – a házasságkötésükkor – feladását is jelentette. Koós Olga életpályája nem különleges abból a szempontból, hogy élete és tanítói tevékenysége során valamilyen különleges tevékenységet folytatott volna. Nem volt részese feminista mozgalmaknak, nem végzett publikációs tevékenységet, nem tört vezetői pozícióra tanítótársai között, viszont memoárjából meg tudjuk ismerni azt az életutat, amit minden bizonnyal az akkor élt tanítónők többsége tudhatott magáénak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Asszonyi vallomások lányokról, asszonyokról. A munka, a karrier nem tölthetik be a család, az otthon tátongó helyét. In. Kussinszky Endréné szerk. Pécsi Úriasszonyok Lapja. A Dunántúli Tözsde melléklete. 1937. pp. 1–2. (PÜL 1937)
- A szellemi munkások összeírása 1928. Magyar Statisztikai Közlemények. Új Sorozat. 79. kötet. Szerk. és kiadja a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Könyvnyomdája. Bp. 1930. (Szellemi munkások stat., 1930).
- Az 1920. évi népszámlálás. III. rész. A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika. IV. rész. A népesség foglalkozása a főbb demográfiai adatokkal egybevetve s a népesség ház- és földbirtokviszonyai. Szerkeszti és kiadja: A Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomda R.-Társulat Nyomása. Bp. 1926. (Az 1920./ III-IV., 1926).

- Az 1930. évi népszámlálás. III. rész. A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika. Szerkeszti és kiadja: A Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Stephaneum Nyomda Részvénytársaság. Bp. 1935. (Az 1930./ III., 1935).
- Erdei Ferenc (1995): A magyar társadalom a két háború között. A történelmi nemzeti társadalom. In. Gyáni Gábor szerk. (1995): Magyarország társadalomtörténete II. 1920–1944. Szöveggyűjtemény. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. pp.43–99.
- Gyáni Gábor (1988): Női munka és a család Magyarországon (1900-1930). Történelmi Szemle. 1987–1988. 3. sz. pp. 368.
- Gyáni Gábor–Kövér György (2006): Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Osiris Kiadó, Bp.
- Keszeg Vilmos (2008): XX. századi néptanítók élete. In. Ozsváth Imola szerk. (2008): Néptanítók, életpályák és élettörténetek. Scientia Kiadó. Kolozsvár. pp. 11–30.
- Kiss József (1929): Nők a tanítói pályán. Dunántúl Egyetemi Nyomdája, Pécs.
- Koós Olga: Életem. Kézirat. 1970-es évek. Az ide vonatkozó részek másolata a tanulmány szerzőjének tulajdonában.
- Mazsu János (2012): Tanulmányok a magyar értelmiség társadalomtörténetéhez 1825-1914. Gondolat Kiadó. Bp.
- Neszt Judit (2010): A tanítói pálya elnőiesedésének történelmi előzményei. Educatio. 2. sz. pp. 314–321.
- Papp Barbara (2006): Nőoktatás és „képzett nők” a két világháború között. In. Kövér György szerk. (2006): Zsombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig. Társadalomtörténeti tanulmányok. Századvég Kiadó. Bp. pp. 713–756.
- Pornói Imre (1995): Az 1920-as évek népoktatása és a nyolcosztályos népiskola Magyarországon. Magyar Pedagógia. 3–4.sz. pp. 315–331.
- Romsics Ignác (2003): Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó. Bp.
- Szendi Emma (2002): A fővárosi pedagógustársadalom kultúrtörténete a két világháború között (1920–1938). Eötvös József Könyvkiadó. Bp.
- Takács Zsuzsanna Mária (2014): Falusi néptanítók élete a 20. század első felében emlékirataik és naplójuk tükrében. PhD értekezés. http://nevtudphd.pte.hu/sites/nevtudphd.pte.hu/files/files/Vedések/2015/takacs_zsm_doktori_disszertacio.pdf Adatok letöltve: 2016. október.
- Tegzes Ferenc (1981): Statisztika források Baranya megye nemzetiségtörténetéhez a két világháború között (1926, 1938). In. Szita László szerk. (1981): Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár Évkönyve 1980. Pécs. pp. 495–531.
- Weis István (1995): A mai magyar társadalom. In. Gyáni Gábor szerk. (1995): Magyarország társadalomtörténete II. 1920–1940. Szöveggyűjtemény. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. pp. 9–32.